

skriftlige kildemateriale inddrages, er det som supplement til de arkæologiske udgravninger, fund og analyser.

Dahlström har skrevet en solid forskningsformidlende lille bog. Vil man som historiker eller anden forsker uden den påkrævede indsigt i arkæologiske termer, metoder og fagtraditioner have et solidt kendskab til Dahlströms egen forskning såvel som til andre dele af den arkæologi, som knytter sig til Metroudgravningerne og dermed Københavns historie i sen vikingetid og tidlig middelalder, er *Byen bliver til* en fin introduktion hertil.

Kasper H. Andersen

| LARS KJÆR: *Valdemar den Store. Borgerkrigens barn*, Gads Forlag, København 2022, 295 s., 349,95 kr.

Nærværende monografi er den første af sin art, og det kan måske undre, at ingen før har forsøgt sig med en historisk biografi over en af Danmarks bedst kendte og højtbesungne middelalderkonger. Men som Kjær også understreger, er der nogle helt særlige vanskeligheder knyttet til at portrættere en person som Valdemar 1. fyldestgørende. Et er kildesituationen, måske i særlig grad kildernes ophav og beskaffenhed, og i særdeleshed den helt grundlæggende afhængighed af én bestemt narrativ kilde, Saxo Grammaticus' *Gesta Danorum*. Dette sidste aspekt vil jeg vende tilbage til senere. Et psykologisk portræt med, hvad det indebærer af fornemmelser for den biograferedes indre liv, særligt motivfortolkninger, sender hurtigt faghistorikeren ud på dybt vand. Ikke mindst når der er tale om en person, fra hvis hånd vi reelt intet skriftligt har, og dertil en omstridt skikkelse. Et portræt af Valdemar må derfor bygge på andres mere eller mindre tendentiøse portrætter i mere eller snarere, mindre, samtidige kilder. Men formålet er måske heller ikke så meget at nå til „sandheden“ om Valdemar som person, som det er at portrættere en tid og et miljø, hvor beskrivelsen af Valdemars vej mod magten og hans godt 25 år på tronen danner rammen.

Lars Kjærs biografi over Valdemar lykkes i høj grad med sit forehavende. Det er et menneske på godt og ondt, der fremstår for læseren. Beskrivelsen er levende, og bogen kan læses af alle historieinteresserede. Der er i udgangspunktet tale om en populær fremstilling, tiltænkt et bredt publikum, men bogen indeholder også elementer af vægt og interesse for specialister. Det er den nyeste forskning, der danner baggrunden, så bogen fungerer også som introduktion til denne for en bredere læzerskare. Der er tillige adskillige aspekter i fremstillingen, hvor Kjær udfordrer traditionelle opfattelser, særligt af den po-

litiske historie i højmiddelalderen, og man kunne ønske, at han på et tidspunkt ville udfolde de mere kontroversielle hypoteser yderligere i fuldt annoteret faghistorisk format.

Det narrative greb er en relativ stram kronologisk opbygning (hvilket jo er kendetegnende for biografigenren), dog begyndende med en central begivenhed, vendepunktet, opgøret i 1157 („Blodgildet“ i Roskilde) og Valdemars vej til enekongedømmet. Dette litterære kneb fungerer godt. De fleste historieinteresserede kender begivenheden, „Svend, Knud og Valdemar – og alt det dér“, og læseren føres derigennem ind i en ret fremmedartet verden. Derefter skifter scenen geografisk og kronologisk bagud til Valdemars fødsel og opvækst i Kyivriget, som forfatteren understreger som afgørende for at forstå, hvad det var, Valdemar kom fra. En af bogens hovedpointer er nemlig, at Valdemars oplevelse af det multikulturelle (kulørte?) Kyivriges kollaps skulle præge ham resten af livet. Det mere end antydes, at Valdemars ofte brutale fremfærd over for folk, som han opfattede som trusler imod hans person eller rigets enhed, skulle have sin baggrund i disse barndomsoplevelser (undertitlen indikerer det også). Valdemar var dog kun seks år, da han ankom til Danmark, så spørgsmålet er, hvor stor en rolle disse tidlige erindringer har spillet. Det er muligt, at middelalderlige fyrstesønner var fremmelige, men det er nok snarere ungdommen i Danmark, hvor konflikterne ulmede overalt, der politisk kom til at præge den fremtidige konge. Selv efter at Erik Emunes knusende sejr ved Fodevig i 1134 midlertidigt havde sat en stopper for tronstridighederne, der jo blev udløst af mordet på Valdemars far, Knud (1131), var der serier af opstande og bataljer. Denne periode indtil 1146, hvor Valdemar første gang optræder i dansk politisk sammenhæng, er et af biografiens uundgåelige „huller“, hvor vi ikke har efterretninger om hans gøren og laden. Hullet får Kjær dog behændigt fyldt ud med yderligere kontekstualisering. Her skal i øvrigt understreges, at de gennemgående okkerfarvede faktaopslag fungerer godt som rammesættende og understøttende materiale og som orienteringspunkter for læseren. Disse tidlige kapitler benyttes til at give læseren en indføring ikke blot i de komplicerede politiske forhold og forbindelser, men også til samtidens elitekultur i bredere forstand. Betydningen af legender og fortællinger væves ind i beskrivelser af hofmiljøet, drukfester, handlingerne på tinget, kirkerejsningen, Hvidernes vej til magt og indflydelse, periodens generelle vækst m.v. At udviklingen i Danmark løbende sættes i forbindelse med lignende udviklingstendenser i resten af Europa, er endnu et af bogens fortrin. Dette gælder også for de kapitler, der behandler tronstridighederne 1146-1157 – Kjær har her bibeholdt det ofte anvendte begreb „borgerkrig“ som samlebetegnelse for disse konflikter – et begreb, som denne anmelder finder grundlæg-

gende misvisende. Men der er lang tradition for det, så det er mest en teknisk diskussion om begrebslig præcision og nuancer. Nuvel, kapitlerne om det eklatante politiske rod, der præger de godt ti år, hvor tronprætenderne krigedes indbyrdes med deres private hære, følger i det store hele den gængse opfattelse – det er klassisk begivenhedshistorie, dog med tilføjelse af hypoteser om Valdemars motiver samt løbende diskussion af betydningen af udenlandske alliancer og interesser i „borgerkrigen“. Det er også her, vi først får Absalon på banen som entusiastisk student i Paris. Vi ved dog strengt taget intet om, hvad Absalon foretog sig dér, endsige hvor længe hans ophold varede. Kjær fylder tomrummet ud med en generel introduktion til byens uddannelsesmiljøer, særligt det viktorinske, som Absalon angiveligt skulle være rundet af. Her kunne man anføre kritik, men der er trods alt tale om mindre detaljer uden væsentlig betydning for bogens overordnede narrativ. Nu er vi nået til det berømte „Blodgilde“, og her følger Kjær i det store og hele Saxos fremstilling, som han finder troværdig. Også selvom, som han nævner, alle kilder til begivenheden ser begivenheden i retrospektiv og fra det valdemarske perspektiv. Kong Svend 3. er derfor her, som i stort set alle andre fremstillinger, en skurk og en nidding. Men døren står dog alligevel på klem for andre udlægninger og for et andet, mere nuanceret syn på Svends handlinger og motiver. Vi er nu nået halvvejs i bogen og til perioden (1157-1166), hvor Valdemar konsoliderer sin magt. Som i de tidligere kapitler er der rigeligt med kontekst og blik ud i Europa. Mange detaljer i det komplekse billede kunne diskuteres yderligere – denne anmelder vil undlade at gå ind i en større diskussion af billedet af ærkebiskop Eskil og baggrunden for dennes løbende konflikter med netop Valdemar. Her følger Kjær med enkelte undtagelser Saxos narrativ og de traditionelle udlægninger af forholdet. Fremhæves skal miniportrættet af kansler Radulf som en vigtig og ofte lidt overset skikkelse blandt Valdemars nærmeste klerikale rådgivere (en plads, der ellers oftest domineres totalt af Absalon). Indførelsen af kanslerembedet indikerer, at Valdemars magtkonsolidering ikke kun handlede om at uskadeliggøre konkurrenter, men også om at udbygge en statsadministration med inspiration fra udlandet. Valdemars religiøsitet tages i øvrigt for gode varer, og det er forfriskende, at kirken, klostrene og den åndelige sfære tages alvorligt og ikke blot, som så ofte før i dansk historieskrivning, behandles som en forlængelse af verdslige magtinteresser eller brikker i et kynisk magtspil. Der følger en række korte kapitler, som viser spændende facetter af Valdemar og hans ageren. Kapitellet om tidens fortidsfascination og fortidsforvaltning, der indledes med Runamo-ekspeditionen, som skildret af Saxo, er spændende og nyskabende – det er interessant at sætte Valdemars Norgespolitik i den forbindelse. Det føl-

ges op af et af bogens knudepunkter: Kapitlet om Buris, som leder op til Vendertogene og kampen om herredømmet i Østersøen. Historien om Buris og hans endeligt som groft mishandlet fange på Søborg er om noget det, der har medvirket til at sætte en uafvaskelig plet på Valdemars eftermæle. Derfor dvæler forfatteren længe ved Buris og hans skæbne, og det er nogle af de mest medrivende afsnit af bogen. For ikke-mediaevister vil meget af dette være ny viden, og Buris-kapitlerne er ydermere med til at trække linjerne tilbage til familiebaggrunden i Kyiv, samtidig med at de peger frem mod krigene i de baltiske områder. Her træder den internationale, men også grusomme Valdemar frem. 1168 er igen et af de centrale vendepunkter. Med indtagelsen af Rügen i alliance med kristne slaviske fyrster og deres tropper indleder et storpolitisk spil, der fortsætter kongens regeringstid ud. Vel havde man sikret de danske kyster mod de piratangreb, der plagede landet i borgerkrigsperioden, og er i gang med at udvide territoriet, men man har også skabt usikre alliancer og nye fjender blandt tidligere venner, i særdeleshed blandt pommeranerne. Så slavetagningen og plyndringerne vendte tilbage med fornyet kraft langs Danmarks kyster i selvsamme år. Hundredevis af Valdemars danske undersætter endte på slavemarkeder i øst – endnu engang! Kilden er her netop ikke Saxo, men Helmold af Bosau – som Kjær i øvrigt benytter flittigt. Kjær siger det ikke direkte, men Rügen blev overmåde dyrekøbt, måske mest af alt en pyrrhussejr. De baltiske kyster ville i årtierne efter blive præget af hævntogt på hævntogt, et enormt, ofte nyttesløst ressourceforbrug i krigsøjemed og af typer af krigsførelse, der efterhånden havde bevæget sig langt væk fra det oprindelige omvendelses- og fredsstiftelsesformål. Det ligner i Kjærs beskrivelse snarere den brændte jords taktik under duoen Valdemar og Absalon. Den sidste fremstår gennemgående som succesfuld og agil krigsherre snarere end som from kirkefyrste. Dette bygger naturligvis på Absalons yderst velskrivende propagandist Saxo, men måske er det faktisk et virkelighedsnært portræt af den næstmest feterede figur i den store nationale fortælling om Danmarks tilblivelse i 1100-tallet. Absalon befandt sig godt på et krigsskib og veg ikke tilbage fra vold for at føre sine interesser igennem. Og disse var i høj grad hans egne, dvs. Hvidernes, altså den slægtsgruppering, Valdemar i stigende grad centrerede sin magt om, hvilket igen lagde afstand til andre magtkonstellationer og stødte dem fra sig. Resultatet var en isoleret, ensom og i stigende grad paranoid konge. Ligesom Kjær er langt mere kritisk over for Valdemar, end „historiebørgernes“ gængse fortælling, så er Absalon her også en noget mere broget figur. Det er forfriskende.

Man aner de sorte skyer i horisonten, og kongens endeligt har da også karakter af tragedie. Man ser næsten en Kurosawa-filmatisering

for sig. Forladt og alene dør den store hersker, syg og fejlbehandlet af en inkompetent læge, der fejllæser alle symptomer. Den døende konges syge krop bliver et symbol på riget. Valdemars stille død efter et actionfyldt liv er en kort, men en stærk beskrivelse, der reflekterer den tolkning, som går igennem hele bogen: Fortiden går igen, og Valdemar er selv på toppen hjemsoget af fortidens spøgelse, fra Kyiv til den lemlæstede Buris. Hans efterfølger, sønnen Knud 6., hvis arveret kong Valdemar havde sikret, arvede også en række konflikter, hvis frø var sået langt tilbage. Og særligt en af disse, den meget bemærkelsesværdige og langstrakte affære omkring tronprætendenten Valdemar, biskop af Slesvig og søn af den i 1157 myrdede medkonge Knud, kunne godt fortjene en nærmere udforskning. Som med kong Valdemars historie er der – utroligt nok trods en århundreder lang historiografisk tradition – stadig masser af huller at fylde i vores viden om 1100-tallets Danmark.

Det er en meget righoldig og facetteret fortælling om Danmark og dets plads i Europa i 1100-tallet, som Kjær har begået. Langt flere detaljer kunne fremhæves – også detaljer, hvor denne anmelder er kritisk overfor eller uenig i udlægningen. Her vil jeg nøjes med kort at fremhæve to overordnede punkter: Dele af det historiografiske arvegods, der godt kunne være problematiseret, optræder uændret – særligt tanken om „slægtspartier“, dvs. Hviderne, Trundslægten og Bodilslægten, som centrale, tydeligt identificerbare og betydningsbærende politiske aktører. Her følger forfatteren den svenske historiker Lars Hermanson og hans følgers udlægning og har i det store hele overtaget den teoretiske og historiografiske ramme herfra. Denne anmelder er noget mere skeptisk over for det billede. Det samme gælder vægtningen af en postuleret, dybtliggende konflikt imellem de danske landskaber, i særdeleshed imellem jyder og sjællændere, som den fremtræder hos Saxo, igen markeret som konflikt imellem netop de to „slægtsnetværk“, Hviderne og Trundslægten. Problemet er, at der ikke er noget, som tydeligt forbinder „Trundslægten“ til Jylland, og i det hele taget er „Trundkollektivet“ som politisk aktør ret vanskeligt at få øje på i kildematerialet. Det synes som om, at en gammel historiografisk travet, der effektivt blev søsat i 1800-tallet af selveste Caspar Paludan-Müller, her går igen i nye (Hermansonske) antropologiske gevandter. Her kunne denne læser godt have ønsket, at Kjær havde fastholdt sin ellers markante og ofte velfunderede traditionskritiske tilgang. Dette gælder også anvendelsen af Saxo, men det havde fordret en helt anden og langt mindre letlæselig bog. For selvom jeg er enig i, at Saxos samtidshistorie ikke skal smides på den kildekritiske mødding, selvom han er hamrende tendentiøs, så skyldes det ikke mindst, at vi ikke kan klare os uden, hvis vi vil have kød (og blod) på Danmarks historie

i 1000-1100-tallet. Alligevel kan man godt gå lidt hårdere til Saxo, end tilfældet er her, trods de forbehold der tages i bogens kildekritiske afsnit. Det største problem med Saxo er ikke hans facts og opremsning af begivenheder, men udeladelserne og den tendens, der ligger implicit både i selve narrativets opbygning, og når Saxo giver den fuld retorisk gas i lange detaljerede beskrivelser, f.eks i forbindelse med Absalons rolle i forhold til paveskismaet og beskrivelsen af de kirkemøder, hvori Valdemar deltog.

Dette til trods er det en yderst læseværdig og tankevækkende bog. Også for en forhærdet mediævist som undertegnede, der oven i købet har fulgt dele af Kjærs arbejde undervejs. Som populær formidling af svært og ofte ret tørt historisk stof er bogen forbilledlig. Kjær mestrer den britiske-akademiske, levende og indfølelse skrivelstil, og han er ikke bange for at digte af og til – måske på tværs, men dog aldrig direkte *imod* kilderne, hvilket glæder en gammel metodeunderviser. Illustrationerne er flotte og velvalgte, og resultatet en rendyrket coffee-table-bog af høj kvalitet, der vil egne sig fint som jule-, fødselsdags- eller konfirmationsgave til den generelt historieinteresserede. Engang i hedenold var det netop ofte historiske romaner om Valdemarerne, som konfirmanderne fik forærende, og som tændte eller nærede deres historiske interesse. Denne bog kunne fint være en afløser, selvom det næppe er meningen, at ungdommen i dag skal spejle sig i den mærkelige mand fra Kyiv, der med et godt nudansk ord „musklede“ sig til magten, efterfølgende blev middelalderens Danmarks mest berømmede regent og i realiteten lagde grunden til arvekongedømmet.

Mia Münster-Swendsen

| NATALIJA GANINA, ALBRECHT CORDES & JAN LOKERS (UDG.): *Der Bardewiksche Codex des Lübschen Rechts von 1294*, I-III (I: *Faksimile und Erläuterungen*, II: *Edition, Textanalyse, Entstehung und Hintergründe*, III: ALBRECHT CORDES: *Rechtshistorischer Kommentar*), Nünnerich-Asmus, Oppenheim am Rhein, 2021-2022, 376 + 512 + 288 s., 40 + 40 + 30 euro.

I 1294 lod den lybske rådsherre Albert Bardewick foretage ikke alene en prægtig afskrift af Lübecks stadsret, men også en nyordning af paragrafferne. Dette håndskrift blev sammen med mange andre arkivalier i 1942 bragt i sikkerhed i en saltmine i Bernburg, som imidlertid blev plyndret af amerikanske tropper i 1945, hvorefter arkivet blev bragt til Sovjetunionen som krigsbytte af Den Røde Hær. Håndskriftet kom på afveje og blev af en Wladimir Gerassimowitsch i 1975 skænket til hjemstavnmuseet i den russiske by Jurjevets. I 2014 blev